

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЙ СТАТУС ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Розвадовський В.І.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, конституційного та міжнародного права, юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника)

Анотація. Актуальність матеріалу, викладеного у цій статті обумовлена політико-правовим значенням статусу Голови Верховної Ради України, як «другої» особи держави в Україні, що є парламентсько-президентською республікою. Основна мета в цьому дослідженні приділяється визначення поняття правового статусу Голови Верховної Ради України. Оскільки у вітчизняній конституційно-правовій науці відсутні на сьогодні комплексні дослідження, присвячені цілісному науковому обґрунтуванню поняття правового статусу Голови Верховної Ради України.

Ключові слова: Голова Верховної Ради України, правовий статус, Верховна Рада України, повноваження, парламент, народний депутат України.

Аннотация. Актуальность материала, изложенного в этой статье обусловлена политико-правовым значением статуса Председателя Верховной Рады Украины, как «второго» лица государства в Украине, что является парламентско-президентской республикой. Основная цель в этом исследовании уделяется определению понятия правового статуса Председателя Верховной Рады Украины. Поскольку в отечественной конституционно-правовой науке отсутствуют на сегодня комплексные исследования, посвященного местному научному обоснованию понятия правового статуса Председателя Верховной Рады Украины.

Ключевые слова: Председатель Верховной Рады Украины, правовой статус, Верховна Рада Украины, полномочия, парламент, народный депутат Украины.

Summary. Relevance of the material contained in this article due to the political - legal value as Head of Verkhovna Rada of Ukraine as a "second" state officials in Ukraine, which is parliamentary-presidential republic. The main purpose of this study is the definition of the legal status of the Verkhovna Rada of Ukraine. As in the domestic constitutional and legal science are no comprehensive studies to date, devoted to "scientific justification boiled holistic concept of the legal status of the Verkhovna Rada of Ukraine.

Key words: Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine, legal status, the rule of VNA of Ukraine, the powers parliament, deputies of Ukraine.

На сучасному етапі державотворення, голова парламенту, природно, посідає одне із провідних місць в державній ієрархії вищих посад. Тож і використання відповідного досвіду функціонування цього інституту може стати в нагоді при вдосконаленні національного законодавства в сфері правового статусу Голови Верховної Ради України [1]. При цьому важливо чітко означити коло складових елементів, що відповідно до загальної правової доктрини становлять зміст поняття "правовий статус Голови Верховної Ради України".

Проблема визначення поняття та структури правового статусу Голови Верховної Ради України мало досліджена у вітчизняній юридичній літературі. Так само відсутнє і легальне визначення даного поняття, принаймні у законодавчих актах України. І це, попри те, що розвиток парламентських інститутів у контексті конституційної реформи виходить на перший план практичних завдань державотворчих процесів. Тому, для коректного вирішення порушеної проблеми, слід залучати та використовувати теорію правового статусу особи, народного депутата та Верховної Ради України, інтерпретуючи їх щодо специфіки даного правового інституту.

В юридичній літературі склалася думка про те, що категорію „статус" варто розглядати як сукупність елементів; водночас сукупність стійких зв'язків між такими

елементами, що забезпечують йому цілісність і тотожність самому собі, складає структуру такого статусу [2]. Для правового статусу притаманні стабільність; відносна постійність; внутрішня узгодженість; системотворча значущість [3].

Богданова Н. А. відзначає також, що до структури конституційно-правового статусу будь-якого суб'єкта права, можна віднести 4 формалізованих норми конституційного права, або впливаючи з цих норм елементів, які являють собою узагальнені та відносно універсальні підходи до характеристики будь-якого суб'єкта конституційно-правових відносин: 1) місце і роль у державі, соціально-політична роль і призначення; 2) загальна правоздатність як підстава для включення того чи іншого суб'єкта до конституційно-правових відносин; 3) права та обов'язки (або компетенція та відповідальність); 4) гарантії стійкості та реальності правового статусу суб'єкта конституційно-правових відносин [4].

Необхідно розрізняти категорії „статус Голови Верховної Ради України“, „правовий статус Голови Верховної Ради України“, „конституційний статус Голови Верховної Ради України“ та „конституційно-правовий статус Голови Верховної Ради України“.

У першому випадку мається на увазі фактичне положення цієї посадової особи, що визначається як правовими, так і іншими соціальними (корпоративними, моральними, політичними) нормами, що підкріплюються відповідними гарантіями [5].

У другому випадку йдеться про становище Голови парламенту, опосередковане лише правовими нормами.

У третьому випадку йдеться про статус Голови Верховної Ради України, урегульований лише нормами конституційного права.

Власне, у конституційно-правовому статусі можна виокремити конституційний статус, який є ще більш вузьким із змістовного погляду: йдеться про опосередкування статусу Голови Верховної Ради України винятково конституційними нормами.

Зінов'єв А. В. відзначає, що ці поняття між собою не збігаються змістовно, проте перебувають у діалектичному взаємозв'язку: змістовне підґрунтя для правових статусів складає статус фактичний; центром правового статусу вис - тупає конституційний статус Голови парламенту [5]. Він змістовно конкретизується в нормах конституційного права і в такий спосіб „переходить“ у конституційно-правовий статус Голови Верховної Ради України. Аналогічно, Вітрук Н. Б., Вітрук Н. В., Тодика Ю. Н., Тодика О. Ю. доводять, що така специфіка обумовлена: роллю і призначенням Конституції України, яка покликана врегулювати лише найважливіші елементи правових статусів; роллю і призначенням галузі конституційного права, яке розвиває та конкретизує конституційні настанови в законодавчих актах стосовно даної посадової особи; роллю та призначенням права як такого, що не врегулювати спільні та особливі аспекти у правових статусах особи [6,7,8].

Безумовно, центром правового статусу Голови Верховної Ради України виступають його повноваження, що складаються з його прав та обов'язків. У них не лише фіксуються зразки, стандарти поведінки, які держава вважає обов'язковими, доцільними для нормальної життєдіяльності суб'єкта управління парламентом держави, але і розкриваються основні принципи відносин його з іншими інститутами парламенту, з іншими органами публічної влади. Всі інші елементи поняття правового статусу Голови Верховної Ради України, що входять до його структури, так чи інакше групуються і об'єднуються довкола його прав та обов'язків.

Нудненко Л.А. звертає увагу на те, що права та обов'язки, взяті в сукупності як повноваження, становлять систему, що характеризується цілісністю та єдністю [9]. Єдність прав та обов'язків, взаємозалежність їх і взаємна обумовленість у структурі правового статусу Голови Верховної Ради України обумовлюються їх спільною правовою природою, тим, що вони похідні від прав та обов'язків народних депутатів України, з одного боку, та компетенції Верховної Ради України як органу державної влади, з другого боку.

Саме тому аналіз змісту поняття правового статусу Голови Верховної Ради України має послуговуватися науковими підходами, що лежать в основі тлумачення терміну "статус народного депутата України", як з огляду на типологічну близькість обох інститутів, так і з огляду на те, що статус Голови Верховної Ради України є, певною мірою, похідним від статусу народного депутата, виступає, по суті, правовою "надбудовою" над ним в конкретному випадку - після обрання відповідного народного депутата України Головою українського парламенту.

Не заглиблюючись до суті дискусії щодо по елементного складу даного поняття [9], вважаю, що близьким до оптимального є таке розуміння змісту поняття правового статусу Голови Верховної Ради України, як сукупність правових норм, які регулюють процедуру номінування, набуття прав, обов'язків, відповідальності та припинення повноваження Голови Верховної Ради України.

Аргументом на користь такого розуміння можна розглядати наявність відмінності керівника парламенту від звичайного депутата, яка полягає в тому, що, крім сукупності прав і обов'язків, які має кожен народний депутат, для Голови парламенту України передбачено специфічні, притаманні лише цій посаді права, обов'язки та гарантії, користуючись якими він має виконувати своє соціальне та політичне призначення.

Осердям такого статусу слід вважати права та обов'язки Голови Верховної Ради України. При цьому, саме воля депутатського корпусу, що обрав дану особу керівником парламенту, є організаційним джерелом повноважень цієї посадової особи, який має бути представником інтересів народних депутатів в єдиному органі законодавчої влади України. Водночас юридичним джерелом таких повноважень виступає конституційне законодавство України, яке формулює досить розгалужену систему таких прав та обов'язків Голови Верховної Ради України.

Таким чином, у даному дослідженні під визначенням поняття правового статусу Голови українського парламенту вважаю взаємопов'язану сукупність його номінації, прав, обов'язків, відповідальності та припинення повноважень. Змістовно осердя такого статусу складають саме права та обов'язки голови парламенту. Тож їх зміст та особливості реалізації у конкретних правовідносинах з іншими суб'єктами конституційно-правових відносин мають дати повне уявлення про специфіку становища даної посадової особи в державному механізмі України.

При юридичному конструюванні даного спеціального правового статусу виходжу, передусім, з характеру відповідної посади, її ролі в парламентській діяльності, оскільки, за своїм походженням, сферою діяльності, функціональним призначенням тощо, посада голови парламенту є державно-правовою категорією.

У більшості правових систем, де парламентаризм має характер інституту із завершеною правовою інституціоналізацією, юридичний зміст даного поняття розпорошений по численних нормативно-правових актах - від конституції до парламентських регламентів і навіть неписаних парламентських звичаїв і ритуалів.

Втім, переважна більшість законодавчих актів не містять чіткого визначення поняття посади голови парламенту та не окреслюють вичерпного кола юридичних ознак, які б давали змогу легально тлумачити обсяг даного поняття. Частково це є наслідком нормативного плюралізму в регулюванні парламентської діяльності, частково - результатом існування доволі відмінних за своїх змістом і обсягом інститутів парламентського керівництва.

Наведені в цій статті спірні правові питання дають, як видно, привід для різних правових тлумачень. З цього приводу слід виділити дві площини міркування. З одного боку, визначаються намагання встановити правовий статус голови парламенту залежно від загальних структурно-правових принципів організації парламенту та управління ним. З другого ж боку, є можливість, використавши зарубіжні концептуально-правові підходи до з'ясування змісту даного правового інституту, вивести поняття та зміст правового статусу

голови українського парламенту, щоб структурувати конституційно-правову реальність відповідно до загальноправових тенденцій розвитку цього інституту.

Одним з таких підходів є визначення голови українського парламенту як одноособового загально-парламентського інституту загальної компетенції [10]. Природно, що такому підходу множинності функцій парламенту відповідає і множинність функцій його голови, яка поширюється практично на всі ділянки внутріпарламентського життя, становлячи його невід'ємний елемент.

Голова парламенту є обов'язковим структурним одноособовим органом парламенту, наділеним власною компетенцією, відповідальним і підзвітним по відношенню до парламенту. Виключна парламентська відповідальність вказує на те, що голова парламенту має відповідати лише перед парламентом у порядку, встановленому законодавством. Перед жодним іншим органом чи посадовою особою він, за звичайних обставин, не несе відповідальності за свою діяльність та її наслідки. Підзвітність парламентові вказує на те, що голова парламенту має періодично надавати повну, всебічну об'єктивну інформацію органам, що його обрав на цю посаду, про результати своєї діяльності, виступати перед ним, оприлюднювати власну позицію, своє бачення перспектив розвитку органу законодавчої влади та зміцнення його позицій у державному механізмі країни.

Загалом же, відзначаючи плюралізм науково-теоретичних підходів до розуміння суті і змісту правового статусу голови парламенту, зверну увагу на те, що періодичне зміщення наголосів на тих чи інших ознаках правового статусу голови парламенту залежить від того, яка науково-теоретична, правова парадигма чи наукова концепція розвитку парламентаризму домінує в конкретний історичний час, а також від того, які функції і завдання вважаються першочерговими у діяльності Голови Верховної Ради України, які запити розвитку органу законодавчої влади він повинен задовольняти, які пріоритети у своїй діяльності виокремлювати та втілювати тощо.

В завершенні слід відмітити, що зміст поняття правового статусу керівника парламенту, всіх складових його елементів ґрунтується на засадах парламентаризму, демократії, верховенства права, конституційності, законності тощо.

Вони знаходять свій вияв не лише в його правах, але і в обов'язках та відповідальності перед парламентом, у глибокому усвідомленні ним свого високого покликання - зміцнювати та утверджувати засади парламентаризму, парламентської демократії, підвищувати авторитет єдиного органу законодавчої влади в Україні.

Література:

1. Барабаш Ю.Г. Питання правового статусу голови парламенту (за законодавством європейських країн) / Барабаш Ю.Г. // Форум права. - 2006. - № 2. - С. 22-28 // <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06bjgzec.pdf>
2. Ливеровский А.А. Актуальные проблемы федеративного устройства России / Ливеровский А.А.; - СПб.: Изд-во С-Петербуржского ун-та, 2002. - 166 с.
3. Богданова Н.А. Система науки конституционного права. / Богданова Н.А. - М.: Юристъ, 2001.-256 с.
4. Богданова Н.А. Категория статуса в конституционном праве. / Богданова Н.А. // Вестник МГУ. Право. - 1998. - №3. - С. 3-20.
5. Зиновьев А.В. Статус народного депутата в СССР (проблеми теорії и практики). /Зиновьев А.В- Л.: Изд-во ЛГУ, 1987. - 160 с.
6. Витрук Н.В. Проблемы теории правового положения личности в развитом социалистическом обществе. / Витрук Н.В. Автореферат дисс. ...д-ра юрид. Наук – М., 1979. – 33 с.
7. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. ,Витрук Н.В.- М.: Норма, 2008.-448 с.

8. Тодыка Ю.Н., Тодика О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. / Тодыка Ю.Н., Тодика О.Ю. - К.: Ін Юре, 2004. - 368 с.
9. Нудненко Л.А. Конституционно-правовой статус депутата законодательного органа государственной власти в Российской./ Нудненко Л.А.- М.; Юридический Центр Пресс, 2004. – 576 с.
10. Конституційне право України. Підручник / За ред. В.Ф. Погорілка. - К.: Наукова думка, 1999. - 735 с.